

AZARY BEATRIX

Hagyomány és önkifejezés – az erdélyi táncház kultúrtörténetének néhány aspektusa

Könczei Ádám – Könczei Csongor: *Táncház. Írások az erdélyi táncház vonzasköréből*. Kriza János Néprajzi Társaság: Kolozsvár, 2004. pp. 98. (Kriza Könyvek 24.)

A táncház olyan hagyományos erdélyi falusi táncalkalom, melyet elsősorban a báltól különböző, a spontán tánckedvet szolgáló kötetlen forma tett népszerűvé. A kötetlen forma mögött azonban szabályokkal is találkozunk a hagyományos táncházakban: a táncrendezés, táncrend, a viselkedési formák mind-mind szabályozottak voltak, mint ahogy a táncház idő- és térbeli megrendezésének feltételei is. A táncház sajátos formája alakult ki a mezőségi Széken, ahol a megfelelő alkalmakor Felszeg, Csipkeszeg és Forrószeg szerint elkülönülve egy időben több táncházat is tarthattak, mert minden szegnek külön állandó zenekara volt. Ez a népi szokás került az 1970-es években Magyarországon és Erdélyben városi környezetbe.

„Zene és tánc, úgy, mint Széken” – hirdette az 1972. május 6-án a Liszt Ferenc téri könyvklubban megrendezett első magyarországi táncház plakátja. Az első budapesti táncházat az amatőr Bihari táncegyüttes rendezte Lelkes Lajos és Foltin Jolán vezetésével. Céljuk az volt, hogy egy klubszerű összejövetel keretében, a színpadi kötöttségektől mentesen, saját örömeikre táncoljanak, énekeljenek. A Sebő együttes muzsikált – széki népzenet ugyanis ekkor még csak ők tudtak játszani. A tánctanítást Tímár Sándor, a Bartók Béla táncegyüttes koreográfusa és művészeti vezetője vállalta magára. A Bartók együttes ekkorra már élen járt

az eredeti táncok tanulásában – erdélyi útjaik során, vagy ha Budapesten találkoztak székiekkel, minden alkalmat megragadtak a tanulásra. Ez volt az a hatalmas újítás, ami a táncház vonzerejét – de ugyanakkor a vele szembeni kritikát is – megnövelte: nem koreográfia készítéséhez és színpadi produkció alkotásához használták a néptánc elemeit, hanem az eredetiség, a hagyományos formák megőrzésére törekedtek.

Az erdélyi városi táncház is széki minta alapján született – a kolozsvári 3. számú Középiszkola lépett először cserekapcsolatba egy széki iskolával, hogy közvetlenül az eredeti néphagyományokkal találkozhasanak, és azokból meríthessenek színpadi bemutatóik alkalmával. A széki minta alapján szerveződött első erdélyi városi táncház 1977 februárjában Kolozsvárott került megrendezésre. A kolozsvári táncház zenészei is a Sebőék mutatta úton haladtak: a népi hangszeres zene eredeti formában történő játszására törekedtek. Az erdélyi városi táncház születését követő évben Székelyudvarhelyt már sor került az erdélyi táncházak – városi táncházak és falusi táncosok, adatközlők – találkozására (ekkor már működött táncház Csíkszeredában és Marosvásárhelyt is). Magyarországon hasonló esemény csak 1982-ben került megrendezésre, az I. Nemzetközi Táncháztalálkozót a Budapest Sportcsarnokban tartották.

Az archaikus szokásrend új társadalmi–kulturális–politikai környezetbe kerülése természetesen megváltoztatta a táncház, mint intézmény alapvető funkcióját. A szórakozási forma immár sokkal szélesebb jelentéstartalommal társult: a hagyomány- és kultúraőrzés, újfajta közösségi élmény, társadalmi–etnikai csoportok egymásra találása és a fennálló hatalommal szembeni ellenállás egyfajta megnyilvánulása is volt egyben.

Könczei Ádám és Könczei Csongor: apa és fia. A rokoni kapcsolat mellett azonban érdeklődési körük is összeköti őket. Mindketten néprajzkutatók, népzeneészek, az erdélyi táncház el- és újraindítói, szószólói, elméleti és gyakorlati megalapozói. Könczei Ádám (1928–1983) pedagógus, néprajzkutató, Kallós Zoltán mellett az erdélyi táncházak egyik szellemi elindítója. Széleskörű tudományos és gyakorlati tevékenységéről sokat elárul a róla elnevezett díj, melyet személyeknek, csoportoknak, intézményeknek adományoznak kimagasló népművelési, pedagógiai tevékenységért és az erdélyi népművészetért tett elévülhetetlen érdemekért. Halálának 20. évfordulóján idősebbik fia, Árpád, az első erdélyi városi táncház zenekarának furulyása *Apám tánca* című dokumentumfilmjével állított neki emléket.

Könczei Csongor (1974–) szintén néprajzos, szerepe az erdélyi tánc-házéletben ugyancsak meghatározó: a táncház világában napjainkig ismert és elismert Üsttűrű zenekar egyik alapítója, brácsása volt, majd a zenekar által kísért kolozsvári Bogáncs Néptáncgyűttes vezetője lett. A gyermek táncgyűttes első végzős nemzedékéből létrejövő Zurboló Néptáncgyűttes alapítója és vezetője, a két táncsoport anyagi háttérét biztosítani kívánó Bogáncs-Zurboló Egyesület alapító tagja, a Romániai Magyar Néptánc Egyesület alelnöke. 2005-ben táncstudomány kategóriában Fülöp Viktor táncművészeti ösztöndíjjal jutalmazták.

A kötetet a két szerző tanulmányai osztyák két szerkezeti egységre. A két részt nemcsak a szerzők személye, hanem az erdélyi táncház kérdéskörének megközelítésmódja is megkülönbözteti. Könczei Ádámotól kéziratban maradt, illetve *A Hét*, a *Korunk* és a *Művelődés* folyóiratokban megjelent tanulmányokat olvashatunk, melyekben a néprajzi, pedagógiai megközelítés dominál, míg Könczei Csongor a *Művelődésben*, *A Hétben* és különböző antológiákban publikált írásai elsősorban kulturális antropológiai szemszögből vizsgálják a kérdést.

Könczei Ádám e kötetben olvasható tanulmányai 1973–1982 között születtek. Tematikus szempontból is csoportosíthatjuk őket: táncleírásai a néprajzkutató precíziségevel mutatják be Közép-Erdély egy-egy falujának, tájegységének (Marosgombás, Magyarpalatka, Kalotaszeg) táncát. Ezekben az írásokban a néprajzkutató elkeseredettségével a tudományos kutatásban való nagy lemaradást ecseteli (ahhoz képest, hogy az erdélyi tánc hagyomány az egész világon az egyik leggazdagabb), és a táncstudomány szakembereinek mind gyakoribb tudományos összejövetelét szorgalmazza.

A táncház témakörét elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt megközelíti, ezekben az írásokban a néprajzkutató mellett már a pedagógus is megszólal. Az elméleti kérdések közül számára a legfontosabb, hogy mi a tánc szerepe – mit nyújthat a városi, a falusi fiatalságnak, mit a profi néptáncgyűttesek táncosainak. Milyen kulturális, közművelődési és társadalmi hozadéka lehet, ha minél szélesebb közönség számára hozzáférhetővé válik? Számára talán a legfontosabb érték, hogy a néptánc, a népzene, a népdal a táncházak révén „az ifjúság belülről átélte, önkifejező művészetévé” válhat. Kiemeli továbbá a közösségi élményt, a hagyományápolást, a szabadidő kulturáltabb kihasználását, a különféle társadalmi csoportok (falusiak–városiak, főiskolások–munkásfiatalok) közti kapcsolatteremtés lehetőségét. Kiemelkedő fontosságúnak tartja a néptánc hiteles, hű stílusban történő átadását, átvételét, a még élő hagyományok továbbélését és

elterjesztését. A gyakorlati kérdéseket illetően bepillantást kapunk a széke-lyudvarhelyi táncháztalálkozók, a táncházvezetők gyimesi tánc táborának kulisszatitkaiba, a nehézségekkel, problémákkal járó, gyakran nem a tervezett úton haladó táncházmozgalom világába.

Az első erdélyi városi táncház, az 1977 februárjában Kolozsváron megrendezett összejövetel megszervezése, majd folyamatos fenntartása és bővítése szorosan kapcsolódik Könczei Ádám nevéhez. A kommunista hatalom az erdélyi táncházakat az 1980-as évek közepétől fokozatosan betiltotta, működésüket pedig ellehetetlenítette. A táncházasok nagy része Magyarországra költözött, akik Erdélyben maradtak, nagyrészt felhagytak a táncházas életformával. Nagy feladat várt tehát az újrarendítőkre: új alapokat kellett teremteni az új társadalmi és politikai helyzetben – ez új feltételeket, új igényeket és új motiváló erőt jelentett. Az újjáéléledést az 1990-es év hozta meg. Az újjászületett táncház egyik meghatározó alakjává Könczei Csongor, az első erdélyi városi táncház szervezőjének fia vált, akivel hol szervezőként, hol zenészként, hol táncoktatóként találkozhatunk az erdélyi táncházakban.

Könczei Csongor e kötetbe válogatott tanulmányai 1997–2004 között jelentek meg, tehát immár az erdélyi táncházak újraéléledését követő időszak tanúságtételei. Problémafelvetései így rendkívül aktuálisak: az erdélyi táncház mai helyzete tárul elénk minden szépségével és nehézségével. Ezek a tanulmányok főként a kulturális antropológia diszciplínáján keresztül közelítik meg a kérdéseket, legyen szó a kalotaszegi zenészek generációváltásáról, a kolozsvári multikulturális táncház esettanulmányáról vagy a néptánc és a Marcell Mauss-féle test-technika fogalom összekapcsolásáról.

Érdekes a szerző elutasítása a táncházmozgalom kifejezéssel szemben, melyet hibás elnevezésnek tart. Érvelése – miszerint a mozgalom kifejezés egyrészt utal a kommunista idők propagandájára, amikor a kezdetekben ugyan a táncházak élvezték a hatalom támogatását, de ugyanakkor állandó megfigyelés alatt álltak, másrészt utal a tömeges részvételre, mely a táncházak klubszerű szervezetéből adódóan nem adekvát – ugyan logikus, de nem feltétlenül elfogadható. A táncházmozgalom kifejezés ugyanis több, mint a klubszerű táncházak együttese. Hiszen mozgalomná nem csupán a résztvevők száma (amit azonban nem szabad lebecsülnünk) tehet egy jelenséget, de a részvétel intenzitása is. Ami pedig a mozgalom kifejezés rossz ízét illeti, szerintem a táncház kapcsán nem ez jut először az ember eszébe – ha egyáltalán eszébe jut.

A kötettel szemben felhozható egyetlen kritikai észrevétel, hogy Könczei Csongor tanulmányaiban többször mondatok, bekezdések ismétlődnek szó szerint. Ez elfogadható lehet, ha különálló, különböző helyeken megjelent tanulmányokként kezeljük az egyes írásokat, de egymás mellé téve őket szerkesztői hibának számít.

A kötet tehát a táncház vezérmotívumán keresztül enged bepillantást a hetvenes évektől napjainkig tartó időszak erdélyi kultúrtörténetébe. Táncházba járók és nem járók, a népzenét, néptáncot űzni és nézni kedvelők vagy a téma iránt eddig nem is igazán érdeklődők számára egyaránt izgalmas olvasmány lehet.

A városi táncház Erdélyben ugyan később indult meg, mint Magyarországon, de a táncházról szóló diskurzus a szokásrend szülőhazájában – talán nem véletlenül – a kezdetektől sokkal élénkebb. A magyarországi táncházakról eddig egyetlen kötet jelent meg: Siklós László *Táncház* című szociográfiai tanulmánya 1977-ben. És bár a táncházmozgalom napjainkban is rendkívül eleven, a róla folytatott tudományos diskurzus Magyarországon mintha teljesen eltűnt volna. Erdélyben azonban – ahogy a kötet is mutatja – a téma folyamatos tudományos érdeklődésre tart számot. Fontos lenne, hogy Magyarországon is újraéledjen a téma iránti tudományos érdeklődés, és az erdélyi és magyarországi táncház-diskurzus most már egymásra is reflektálhasson.